

УДК 373.5.016:2–426]:37.091.33

В. В. Лопшук,
вчитель основ християнської етики Столинсько-Смолярської
загальноосвітньої школи І–ІІ ст. Любомльського району Волинської області

Методичні прийоми і форми роботи на уроках основ християнської етики^{*}

Метод аналогії дуже продуктивний для занять духовно-морального спрямування: він доступний для сприйняття школярами, нескладний у підготовці для вчителя, заощаджує чимало часу.

Ключові слова: Божі Заповіді, матеріальне, духовне, аналогія, дискусія.

Lopshuk V. V. Techniques and Forms of Work at Lessons of Bases of Christian Ethics.

An analogy-based method is very productive for lessons of Bases of Christian ethics: it is available for pupils perception, simple in preparation for teachers, it saves a lot of time.

Key words: God's laws, material, spiritual, analogy, discussion.

Нові соціально-політичні умови, окрім економічних реформ, у нашій державі привели до трансформації суспільної свідомості. Демократичні процеси створили відповідні можливості для національно-культурного відродження української нації, котре тісно пов'язане з її духовним оновленням. В останні роки стала помітною тенденція до більш активного зацікавлення релігійним життям, що зумовило збільшення кількості храмових споруд, відродження чернечих спільнот та ін. Усі ці фактори і задекларована у Конституції України стаття про свободу совісті є характерною ознакою процесу формування у суспільстві цивілізованого ставлення до релігії.

Звернення до релігії як скарбниці духовної культури людства й оберегу національної самобутності українського народу в сучасних умовах переоцінки вартостей і трансформації ієрархії цінностей є логічним і закономірним явищем. Тільки адекватне, а не скептичне чи гіпертрофоване сприйняття релігії з одного боку та її відповідність нагальним соціально-культурним потребам з іншого, забезпечить функціонування і розвиток останньої як духовно збагачуючого чинника у всіх сферах суспільного життя.

Особливого такту, виваженості, компетентності й толерантності вимагає визначення ролі, місця, механізмів дії релігії в освітньо-виховній сфері як середовищі формування нового покоління української нації. Демократичні перетворення і зміни, що відбулися останніми роками у нашому суспільстві, спонукали й уможливили введення предметів духовно-морального спрямування у школах України.

Основна мета християнського виховання базується на ідеї спасіння душі. Через це виховання людини, котра складається з тіла і безсмертної душі, зводиться, у першу чергу, до розвитку духовних сил особистості. Таке духовне збагачення, удосконалення і зростання людини досягається моральним вихованням. Теорія ж морального виховання покликана сформулювати

християнський світогляд і відповідні риси характеру, а також залучити людину до конкретних дій, активної добродійної діяльності. Ця теорія повинна лягти в основу роботи усіх виховних суспільних інституцій: родини, дошкілля, середньої, професійної і вищої школи. Розглядаючи особливості виховного процесу в середній школі, можна проаналізувати проблеми і суперечності, що призводять до деструктивного впливу на розвиток особистості.

Особливістю предмета «Основи християнської етики» є те, що в основі його викладання лежать випробувані часом, найбільш ефективні, поширені методи: репродуктивний (відтворення готових положень), індуктивно-дедуктивний, словесний, метод аперцепції (людського досвіду). Очевидною є потреба оновлення форм і методів роботи. Нове диктує час. *Сьогодні це потреба в формах активізувального характеру.* Отже, методичний зміст спрямовуємо на модернізацію роботи на уроці.

До таких форм належать:

а) сучасні форми роботи зі Святим Письмом (як прямі, так і опосередковані);

б) робота в групах – один з інтерактивних методів навчання (використання у груповій роботі робочих листів із завданням);

в) метод аналогії (зіставлення з речами щоденного вжитку);

г) пояснення на основі морально-етичного оповідання;

ґ) засоби активізації (розв'язування кросвордів, проведення динамічних ігор, інсценізації, інтерв'ю, педагогічні етюди).

Пошуки істини не обходяться без діалогу. Адже, найважливіше на уроці – спілкування з учнями. Максимальної інтенсивності досягає така розмова, в якій учень може висловлюватися і сам готовий до сприймання інформації від іншого, тобто взаємне вислуховування.

¹ Презентація – на CD цього номера.

Для старшокласників важливо, щоб учитель сприймав їх на уроці як рівноцінних з собою учасників робочого діалогу.

Дискусія – складний метод. Її треба вміти вести. Формулювати запитання – непросто. Ще складніше не блокувати її, не боятися відвертих відповідей і бути толерантним до інших поглядів, не забувати заохочувати до висловлювань «скромних» учнів. Але не кожна тема в релігії підходить для цього методу, для більшості тем зручним є репродуктивний.

Сучасні школярі значною мірою формуються ЗМІ – як удома, так і в школі на інших предметах. Хоча це і пасивний метод, але зрозумілий дітям, через нього можна додати імпульсу до роботи, без нього важко уявити сучасний урок християнської етики. На своєму предметі ми не можемо використовувати лише ті методи, якими навчали раніше, – розповіді та запитання і відповіді. Колись діти росли і формувалися в християнському середовищі, у християнській культурі: вдома, в тих закладах, де вони здобували освіту, на вулиці, у війську, навіть у в'язниці, – скрізь була релігія. Тому цих методів було достатньо. Сьогодні ж ми відроджуємо-творимо той християнський соціум усіма доступними сучасними методами. Але якщо я планую використати в цьому методі якісь технічні засоби, то добре мати в запасі ще й інші методи на випадок, якщо щось не працюватиме.

Запропоновані методичні прийоми – це відповідь на досить часті запитання вчителів основ християнської етики «З чого почати пояснення складного матеріалу?». Ось своєрідні методичні пасажі чи сюжети до пояснення конкретних тем. Вони прості, однак дають позитивні наслідки у реалізації поставленої мети уроку. Спробуймо відштовхнутись від них.

Здебільшого уроки християнської етики в розкладі останні. Такі робочі умови потрібно враховувати вчителю і вибирати простіші та ефективні методи одночасно. Тут педагогові стануть у пригоді *методичні прийоми*. Та спочатку зясуємо, що таке методичний прийом. Це фрагмент або елемент із застосованого вчителем методу. *Не весь метод, а його частина. Ним не вичерпується пояснення матеріалу. Це лише невеликий методичний підхід з декількох, які обирає вчитель для всестороннього висвітлення теми.* Але інколи, як свідчить практика, його одного буває достатньо.

Ці методичні прийоми є епізодами конкретного методу – одного з непрямих методів навчання Ісуса Христа – *методу аналогії*, який я використовую як основний. Це улюблений метод спілкування між собою дітей, тому він їм зрозумілий. Це пояснення на основі порівняння з тими речами, які нас оточують, із речами щоденного вжитку. В чому полягає цей метод? У тому, що пізнаючи знайомий предмет, учні легше сприймають пояснення на його основі, їм стає простіше перенести його функціональне призначення в побуті на властивості абстрактних образів.

Учитель веде дітей з матеріального світу речей, який дітям зрозумілий, до духовного світу, який сприймається важче. Тобто зі світу людських думок переводимо учнів у світ думок Божих. Немає потреби довго затримуватися на аналогії з предметом – слід логічно перейти до того, про що йдеться в темі уроку. Вчитель має не забувати про те, що «старт» узято заради «фінішу».

За сюжетами для пояснення тем із християнської етики далеко ходити не потрібно. Несподівано часто вони знаходяться у нас під руками: газета, грошова купюра, зерно, природний матеріал і т. д.

Наприклад: я використовую на основах християнської етики метод аналогії з елементами флористики, викладаючи із зерен різних рослин ту чи іншу, подію, яка вивчається на уроці. На перший погляд, вони не мають ніякого відношення до релігії. Та в руках учителя опосередковано ведуть до досягнення мети. Наприклад, щоб розкрити, як відбулося створення світу, з «невидимого стало видиме», найкраще використати метод аналогії, беручи зерна пшениці (див. конспект уроку).

Вчитель підводить дітей до думки, щоби зсіпати всі зернятка разом: тоді картинку викласти буде легше. Всі разом викладають слово «Світ».

Він, на мою думку, зеконотомить учителям християнської етики десятки годин, потрібних для підготовки до занять, і стане практичною допомогою з прикладним значенням до уроків.

Створення світу

*Конспект уроку
з основ християнської етики, 5 клас*

Мета уроку: ознайомити учнів із поняттям «творець»; допомогти учням зрозуміти суть створення світу; виховувати любов до Бога, дбайливе ставлення до навколишнього світу.

Тип уроку: комбінований.

Біблійна основа: Буття: 1–2; Книга псалмів 138:14.

Ключовий вірш: *«Вірою ми розуміємо, що віки Словом Божим збудовані так, що з невидимого сталося видиме»* (Послання св. апостола Павла до євреїв 11:3).

Біблійна історія: Як Господь створив світ.

Основні поняття і терміни: Творець.

Міжпредметні зв'язки: історія, астрономія, біологія людини.

Обладнання та наочність: Біблія, роздатковий та ілюстративний матеріал, картини до теми, презентація.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Забезпечення емоційної готовності до уроку.

Привітання

Ось і все, дзвенить дзвінок,

В гості йде до нас урок.

Щоб тему нову з християнської етики вивчати,

Свої знання слід показати.

Бог – Небесний наш Отець,

Всього світу Він Творець.

Про творіння своє дбає

І про нас не забуває.

Все, що треба, посилає,

Любить, судить і спасає.

Учитель. Перш ніж розпочати наш сьогоднішній урок, визначимо, який у вас настрій. Для цього оберіть смайлик-малюнок, де сонечко – хороший настрій,

сонечко з хмаринкою – пасивний настрої, хмарка з дощикою – поганий настрої. (Кожен учень з малюнком свого настрою виходить до дошки і вивішує на плакат із зображенням символічного дерева з листочками. Якщо в учнів поганий настрої протягом уроку, то запропонувати покращити його протягом уроку і в кінці змінити свій малюнок).

II. Актуалізація опорних знань

Учитель. Пригадаймо, яку тему розглядали на минулому уроці.

Учні. «Біблія – Слово до людини».

Учитель. Молодці! А тепер перевіримо ваші знання з цієї теми. Для цього виконаємо вправу «**Вибери правильну відповідь**». Усі вставлятимете літери в квадратики на екрані комп'ютера.

1. Слово «Біблія» походить від ... слова «біблія», що в перекладі означає «книги»:

а) грецького; б) німецького; в) українського; г) латинського.

2. Біблія складається з ... та ... Завітів:

а) давнього; б) нового; в) старого; г) середньовічного.

3. Господь передав Своє Слово упродовж століть через:

а) високоосвічених людей; б) пророків, євангелістів, апостолів; в) людей, які покаялись в гріхах.

4. Біблія – це ціла бібліотека, адже в ній ... книг:

а) 36; б) 62; в) 32; г) 66; г) немає правильної відповіді.

5. Хто з цих людей не писав Біблію?

а) Соломон; б) Даниїл; в) Тарасій; г) Олексій; г) Лука; д) Амос.

6. Острозька Біблія була вперше надрукована у ... році:

а) 1581; б) 1985; в) 1001; г) 1680.

7. Першу Острозьку Біблію надрукував:

а) Іван Огієнко; б) Костянтин Острозький; в) Рафаїл Туркоянк; г) Іван Федоров.

Учитель. Тож запам'ятаймо ці відповіді, будьмо уважні з датами та іменами.

III. Мотивація навчальної діяльності

Дай нам силу Своїх слів! Славимо Царя царів!

Всесвіт весь співа про Тебе,

Створений законом неба.

Що потрібне, те легке,

Непотрібне ж є важке!

Вправа «Мозковий штурм»

1. Яка сила слова?

2. Які асоціації у вас виникають зі словом «всесвіт»?

Учитель. На сьогоднішньому уроці ми маємо з'ясувати, яка сила слова і як було створено світ, що люди думають і які відповіді дає Біблія про створення світу.

IV. Опрацювання нового матеріалу

Учитель. Розгорніть, будь ласка, робочі зошити та запишіть сьогоднішню дату, а тема нашого уроку – «Створення світу».

Сьогодні ми спробуємо знайти відповіді на важливі для кожної людини питання:

– Що люди думають про створення світу?

– Що в Біблії говориться про створення світу?

– Як людина повинна ставитися до навколишнього світу?

А тепер ознайомимося з новими словами й поняттями.

Творець – Господь, люблячий і мудрий Бог, Який створив світ.

Учитель. Господь через апостолів відкриває кожному із нас таємницю створення світу. Саме про це говорить апостол Павло. Його слова є ключовими для сьогоднішнього уроку. Але щоб прочитати ключовий вірш, його потрібно спершу віднайти у Біблії. Для цього попрацюємо в парах.

Гра «Віднайди» (Послання апостола Павла до євреїв, 11:3).

Ключовий вірш «Вірою ми розуміємо, що віки словом Божим збудовані так, що з невидимого сталось видиме».

Учитель

– Як ви розумієте вірш?

– А що люди думають про створення світу?

Відповіді учнів

1. Бог створив світ.

2. Бачив по телебаченню, як все сталося.

Учитель. Повідомлення різних наукових гіпотез щодо виникнення світу. (с. 20 підручника).

А тепер поміркуймо і даймо відповіді на запитання:

1. Як пояснюють різні вчені виникнення Землі та життя на нашій планеті?

2. Які з відомих теорій здаються тобі найбільш вірогідними?

3. Навести приклади, якою чудовою є наша Земля і скільки ще на ній існує таємниць.

Що ж у Біблії говориться про створення світу?

Робота в групах з Біблією.

Учитель поділяє клас на сім груп, в яких є «письменники» і «художники». Після того як школярі прочитали в Біблії про створення світу, кожна група має викласти зображення про події. Для цього вчитель кладе на стіл запашну хлібину – «світ».

У Старому Заповіті Бог сказав Адамові: «В поті чола свого будеш добувати свій хліб». Та хліб не належить до таких продуктів природи, які можна зірвати, назбирати чи зловити, а є результатом мозольної людської праці. Величина хліба набагато більша за їжу. В євхаристичному хлібі, тобто причасті, земля торкається неба, а Господь Бог з'єднується з людиною.

Учитель ставить на стіл миску із зернами пшениці, накриту серветкою. Кожен з дітей може торкнутися рукою до зерна і сказати на вухо вчителю, що там є. Потім учитель знімає серветку, кожен учень може взяти одне зернятко і добре придивитися до нього.

– Якого кольору?

– Чи має запах?

– Чи можна занурити у нього ніготь?

– Чи однакове з обох кінців?

Учитель роздає решту зерна з миски, кожному по аркушу паперу і пропонує на них із зернятком зобразити малюнок, наприклад, зірки, сонця, квітів, або ж викласти слово, яке розкриває зміст роботи групи. Бо в кожного зернятко так мало, що зобразити щось більше – справді важко. Учитель підводить дітей до думки про те, щоби зсипати всі зернятка разом: тоді картинку викласти буде легше. Всі разом викладають слово «Світ».

Фізкультхвилинка.

Вправа – пластичний етюд «Квітка».

Учитель. Слухайте голос учителя і повторюйте рухи.

Теплий сонячний промінь упав на землю й зігрів насіннячко, що лежало в ній. (*Сісти навколішки, голову й руки опустити*).

Із насіннячка прокинувся паросток, а з нього виросла чудова квітка. (*Стати прямо, підняти підборіддя, підняти руки*).

Радіє квітка на сонці, тягнеться до тепла і світла кожною своєю пелюсткою, повертає голівку за сонцем. (*Похитати головою з піднятими руками*).

Я бажаю вам позитивних емоцій, як у квітки від тепла і світла.

Розповідь учителя.

У Старому Заповіті Бог сказав Адамові: «В поті чола свого будеш добувати свій хліб». Подивіться на приміщення нашого класу. Подумки виділіть частину підлоги, яка б відповідала шести квадратним метрам. Саме таку площу треба виорати, заборонувати, засіяти, доглянути, захистити рослини від шкідників та бур'янів, зібрати врожай, щоб на нашому столі з'явився один-єдиний буханець. А в давнину люди були раді й простому крайцеві хліба, адже так важко він діставався. Усе робилося без машин, вручну. Хліборобська праця хоч і почесна, але дуже важка.

Притча про хліб

Якось один чоловік знайшов велику грудку золота. У своєму господарстві він не міг його застосувати й вирішив продати, але боявся продешевити. Пішов чоловік до мудреця з проханням допомогти визначити вартість золота. І сказав йому мудрець:

– Ти що-небудь сьогодні їв?

– Нічого не їв.

– А вчора?

– І вчора не їв.

– А позавчора?

– Позавчора їв.

– От коли поголодуєш три доби, своє золото віддаси за шматок хліба.

Тож уміймо цінувати не примарне, а справжнє наше багатство – хліб. Кожного разу, беручи в руки запашну скибку хліба, згадуймо його творців. Шануймо їхню працю! І результат їхньої праці.

Усі разом викладімо із зерняток хлібину. Якщо змолоти всі зернятка на борошно, то можна спекти ось такий хліб! (*Усі частуються хлібом, який приніс на урок учитель*).

Дорогі діти! Чи можна створити з невидимого видиме?

– Що ми використали для порівняння?

– Що в Біблії говориться про створення світу?

– Що саме і в якому порядку створив Бог?

Учні. Так, на прикладі із зерном ми зрозуміли, як невидиме стає видимим.

Учитель. Мені хотілося, щоб у вашому серці ніколи не було місця для злоби, а наповнене воно було любов'ю. Ми завжди маємо бережно ставитись

до навколишнього світу. Послухайте уривок із казки Оскара Вайльда «Хлопчик-Зірка». Знайдіть у тексті слова, що переконали Хлопчика-Зірку в необхідності любити людей і навколишній світ.

Читання й обговорення уривка з казки «Хлопчик-Зірка»

Запитання для учнів.

1. Чому лісоруби вирішили взяти дитину із собою?

2. Як поведив себе Хлопчик-Зірка?

3. Як старий священник намагався відвернути хлопчика від поганого поведінки?

4. Який висновок ти зробив для себе, прочитавши уривок із казки?

V. Закріплення вивченого матеріалу

Учитель висипає із торбинки різноманітне зерно і насіння, наприклад квасолю, горох, сою, гірчицю, каву, соняшника, пшениці. Каже, що кожен день, який створив Бог, як те зерно: кожен інакший і кожен хороший, кожен доповнює один одного.

– Так і ви, дорогі діти, як те зерно: кожний інакший і з кожного може вирости щось хороше. Але для цього потрібно докласти чимало зусиль. Щоб вияснити, що нам для цього потрібно, виконаємо таку вправу.

Ділова гра «Мікрофон»

1. Які почуття і думки виникають у тебе, коли ти дивишся на ліс, луки, сонце, місяць, блакитне небо, зоряне небо вночі?

2. Як потрібно ставитися до природи?

3. Як ти ставишся до довкілля? Наведіть приклади.

Учитель. Молодці, діти. Я вірю, що любов до природи буде з вами протягом усього вашого життя. Тож живімо, люблячи Бога і природу. Подивіться на екран, ви бачите, які слайди відповідають певному дню створення світу. (*Вибрати, якому дню творіння відповідають подані зображення*). Робота в зошитах (*завдання 4*).

VI. Підсумки уроку

1. Бесіда з учнями:

– Що нового ви дізнались на уроці?

– Які нові слова запам'ятали? Яке їх значення?

– Чого вчить біблійна історія?

– Що нового ви взяли для себе?

– Чи змінився ваш настрій? Коли так, то змініть «хмаринку» на «сонечко».

2. Оцінювання учнів.

VII. Домашнє завдання

1. Заповнити сторінки в зошиті (урок № 3).

2. Розказати зміст уроку членам своєї родини.

3. Вивчити напам'ять ключовий вірш – Послання апостола Павла до євреїв, 11:3.

Бог – Творець світу і кожного з нас. Пам'ятаймо це і любімо Його. До побачення!

Література

1. Біблія / [пер. І. Огієнка]. – К. : Укр. бібл. т-во, 2002.
2. Жуковський В. М. Основи християнської етики. 5 кл. : навч. посіб. / В. М. Жуковський, Н. М. Лахман, Т. В. Саннікова, С. В. Филипчук та ін. – К. : Літера, 2007. – 224 с.
3. Закон Божий : посіб. для недільної школи і сім'ї. – Луцьк : Вол. обл. друк., 2006. – 296 с.
4. Семчук О. В. Таємниця твоєї душі: Вибрані християнські оповідання й притчі для сім'ї та школи / упоряд. свящ. Володимира Семчука. – Нововолинськ : Мінотавр, 2004. – 416 с.
5. Калашник Л. Педагогічно-методичні підходи та дидактичний матеріал до уроків християнської етики : навч.-метод. посіб. / Л. Калашник. – Т. : Астон, 2007. – 184 с.